

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องและการนำไปประยุกต์ใช้

งานวิจัยเรื่อง “วิถีชุมชน วิถีคนบ้านปูน จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” เป็นการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของชุมชน และศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวและพัฒนาการของพื้นที่กรุงเทพมหานคร ต่อบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านปูน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในลักษณะนี้จะเป็นข้อมูลนำไปสู่การต่อยอด การพัฒนาแนวคิดทฤษฎี การแก้ปัญหาเกี่ยวกับความสับสนในเชิงทฤษฎี ทั้งยังสามารถเอาข้อสงสัยที่เกิดจากการทำวิจัยไปสู่การต่อยอด โดยไม่นำข้อมูลไปใช้อย่างทันทีทันใด ทั้งในทางที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการหรือการอนุมาน ซึ่งตรงกันข้ามกับการวิจัยประยุกต์ (Applied Research) ที่เป็นการปฏิบัติการที่มีความสัมพันธ์กับประเด็นปัญหาที่เผชิญอยู่ในขณะนั้น ดังกล่าวนี้ไม่ได้หมายความว่า การวิจัยพื้นฐานไม่ได้มีคุณค่าทางสังคมแต่อย่างใด หากแต่เป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดองค์ความรู้จากประโยชน์ในตัวของงานวิจัยพื้นฐานเอง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างงานวิจัยพื้นฐานกับการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ รวมถึงงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ปรากฏให้เห็นน้อยมาก ดังกล่าวนี้น่าจะเป็นผลมาจากการได้มาจากการได้มาซึ่งข้อมูล อายุของข้อมูล (ล้าสมัยได้อย่างรวดเร็ว) รวมไปถึงการเผยแพร่ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาให้เป็นที่แพร่หลาย ในที่นี้งานวิจัยพื้นฐานถือว่าการดำเนินการที่อยู่ภายใต้หลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพ และทำขึ้นเพื่อกันและกัน (Lisa M. Given (Ed.), 2008; pp.57-59) การทำวิจัยนี้จึงเป็นไปเพื่อการรวบรวมข้อมูลเพื่อที่จะนำไปใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านปูนต่อไปในอนาคต

การศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และการศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษางานที่ใช้วิธีการในการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อปะติดปะต่อเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน รวมถึงแนวทางของการนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งยังมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาข้อมูลจากงานศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ขณะเดียวกันจากการที่ชุมชนบ้านปูนเป็นชุมชนที่ในปัจจุบันกลายสภาพไปเป็นชุมชนแออัด ดังกล่าวนี้เป็นผลทำให้ผู้วิจัยจะต้องทบทวนงานศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนแออัดในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อสำรวจประเด็นและองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนแออัดที่มีมาก่อนหน้านี้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

งานศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน

การศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของชุมชนที่เกิดขึ้นในแวดวงวิชาการไทยนั้น เป็นแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ในทิศทางที่สวนกระแสกับประวัติศาสตร์กระแสหลักที่เน้นเชื่อมโยงกับพื้นที่ศูนย์กลางอำนาจการเมืองการปกครอง จุดเปลี่ยนดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับบริบทในช่วงหลังเหตุการณ์ในเดือนตุลาคม ปี 2516 ที่คนรุ่นใหม่ในช่วงเวลานั้นได้หันมาสนใจงานเขียนที่เน้นมวลชนเป็นสำคัญ ในด้านที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์นั้น คนเหล่านี้ได้ให้ความสนใจในฐานะที่สัมพันธ์กับมวลชน โดยไม่เน้นให้ความสำคัญกับคนกลุ่มใดเพียงกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากในช่วงเวลานั้นผู้คนในภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาวนา ชาวไร่ และกรรมกร เป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากแบบแผนการพัฒนาประเทศไทยที่เน้นการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นไปตามแนวทางที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการดูแลทรัพยากรจากภูมิภาคอื่น ๆ เข้ามายังพื้นที่ศูนย์กลาง รวมถึงการเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละภูมิภาค

จากสภาวะการณ์เช่นนี้ได้กลายเป็นแรงผลักดันให้กับคนรุ่นใหม่ในช่วงเวลานั้นเข้าหาสังคมการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งของการทำเพื่อมวลชน ความโดดเด่นของการศึกษาประวัติศาสตร์ในแนวนี้คือ การศึกษาที่ไม่ได้เน้นช่วงเวลา หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเป็นสำคัญ หากแต่ให้ความสำคัญกับการนำเสนอข้อมูลในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยมีฐานคิดที่ว่าเรื่องของปัจจุบัน และอนาคตคือสิ่งที่จะเป็นอดีตด้วย อีกทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวทางนี้ยังต้องอาศัยข้อมูลในเชิงบูรณาการ เนื่องจากการปะติดปะต่อเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนให้ได้ข้อมูลอย่างรอบด้านในบริบทที่ข้อมูลที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ต้องมีการวิพากษ์หลักฐานและข้อมูลต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการอาศัยองค์ความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ เข้ามาช่วย เช่น มานุษยวิทยา โบราณคดี ภาษาศาสตร์ และจากการที่ประวัติศาสตร์ในแนวนี้มีจุดยืนอยู่ที่มวลชน เน้นคนเป็นสำคัญ จึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มาจากเบื้องล่าง ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้ความหลากหลายที่ดำรงอยู่ในสังคม (ธิดา สารระยา, 2539; น. 39-41, 43, 46-47)

ดังกล่าวนี้เป็นผลทำให้ประวัติศาสตร์สามารถรับใช้สังคมได้ ด้วยเหตุนี้เองงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วงเวลาที่ผ่านมามีเป้าหมายที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของผู้คน หรือชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ในอีกทางหนึ่งข้อมูลที่แสดงถึงการมีอยู่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนในบริบทต่าง ๆ ด้วย ในช่วงที่ผ่านมามีงานศึกษาในลักษณะนี้เป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างงานศึกษาที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

งานศึกษารวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง กรณีศึกษาชุมชนบ้านม่วง อำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จัดทำขึ้นโดยปราณี วงษ์เทศ และคณะ (2536) เป็นงานศึกษาที่สะท้อนสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านม่วง ซึ่งเป็นชุมชนชาวมอญ ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีการเรียบ

เรียงขึ้นเป็นข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนาม ประกอบกับการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ โดยนำมาเรียงร้อยเป็นเรื่องราวตั้งแต่กลุ่มชาวมอญได้เคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานในชุมชนแห่งนี้ ทั้งยังสะท้อนข้อมูลการดำเนินวิถีชีวิตของผู้คนที่ เป็นไปตามบริบทแวดล้อม ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่อันมีที่มาจากทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกชุมชน ทั้งยังเป็นที่น่าสนใจว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษานั้นได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยให้ผู้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ

ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี เสวภา พรศิริพงษ์ และคณะ (2548) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี เป็นงานศึกษาศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ของชุมชน รวมถึงพลังและศักยภาพของชุมชนในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน ที่แสดงให้เห็นถึงพื้นฐานความคิดที่ว่าเมื่อชุมชนเข้มแข็งแล้วสังคมโดยภาพรวมก็จะเข้มแข็งด้วย เห็นได้จากวัตถุประสงค์ในการนำข้อค้นพบที่ได้ไปใช้ในการเสริมพลังให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถนำเอาพลังดังกล่าวไปใช้ประโยชน์เพื่อความอยู่รอดในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่ชุมชนต้องเผชิญ ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม โดยให้ชาวบ้านในพื้นที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดเค้าโครงเรื่อง และเลือกเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ต้องการให้ผู้คนที่อยู่ภายนอกได้ทราบเกี่ยวกับชุมชนของตนเอง โดยจะเห็นได้ว่าข้อมูลที่น่าเสนอในงานวิจัยนั้นเป็นข้อมูลที่ชูประเด็นทางด้านนิเวศวิทยาของพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับผู้คนที่ในช่วงเวลาต่าง ๆ จุดเด่นประการหนึ่งของโครงการวิจัยนี้คือ การมีนักวิจัยเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่นี้ด้วย ดังกล่าวนี้นำผลโดยต่อการได้มาซึ่งข้อมูลรวมถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลในงานวิจัยด้วย

ในส่วนของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ (2547) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสืบสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอัมพवासวนนอก ตำบลนางลี่ เป็นการศึกษาที่ใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผสานกับแนวคิดในทางมานุษยวิทยาในเขต ทั้งยังมีจุดเด่นอยู่ที่การนำเอาแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมและแนวคิดเรื่องเล่ามาใช้เป็นแนวทางในการเปิดพื้นที่ให้กับเรื่องเล่าจากชุมชนท้องถิ่นที่ศึกษาได้ปรากฏตัวขึ้น การศึกษาในครั้งนี้ได้ใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นข้อมูลที่จะสะท้อนถึงการปรับตัวของท้องถิ่นที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน มีความแตกต่างไปจากงานอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ในประเด็นที่ให้ความสนใจกับประเด็นการเคลื่อนไหวของผู้เกี่ยวข้องทั้งในด้านสังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่าการปรับตัวของคนในชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ นั้น จะกลายเป็นฐาน หรือทุนให้กับท้องถิ่นต่อไปในอนาคตอย่างไร ดังกล่าวนี้นำแสดงให้เห็นถึงการนำเอาข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ ซึ่งไม่เพียงจะเป็นการบ่งบอกถึงการมีอยู่ของท้องถิ่นจากเรื่องเล่าที่น่าเสนอ หากแต่ข้อมูลที่ได้ยังสามารถนำไปใช้เพื่อเป็นฐานหรือทุนให้กับท้องถิ่นตามแต่บริบทจะเอื้อได้ จุดเด่นประการหนึ่งของโครงการวิจัยนี้คือ การมีอาสาสมัครนักวิจัยท้องถิ่น ซึ่งส่งผล

โดยต่อการได้มาซึ่งข้อมูล การสร้างความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น และที่สำคัญคือการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยด้วย

ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พวงร้อย กล่อมเอียง และคณะ (2547) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นวิถีวัฒนธรรมมรดกน้ำย่านตลาดพลูจากคลองบางหลวงถึงคลองด่าน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ด้วยการที่นักวิจัยให้ความสำคัญกับการศึกษาความทรงจำร่วมของชาวบ้านในชุมชน ประกอบกับการศึกษาข้อมูลเอกสารต่าง ๆ โดยมีประเด็นที่น่าสนใจคือ การศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน และความสัมพันธ์ของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ผ่านการใช้ทรัพยากรและสมบัติสาธารณะต่าง ๆ ในชุมชน นอกจากนี้แล้วยังให้ความสำคัญกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้วยตนเอง และความสัมพันธ์กับภายนอกในแต่ละช่วงเวลาด้วย ทั้งในตอนท้ายก็ได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนในแต่ละช่วงเวลา มาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วยการนำข้อมูลไปใช้ประกอบในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนในพื้นที่ด้วย

ข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดในช่วงต้นนี้เป็นเพียงตัวอย่างงานศึกษาที่ใช้การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชน ในแต่ละงานได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าในแต่ละชุมชนมีบริบทที่แตกต่างกันออกไป โดยภาพรวมแล้วในด้านวัตถุประสงค์ของงานศึกษาเหล่านี้จะเน้นการปะติดปะต่อเรื่องราวของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง และเลือกเอาข้อมูลที่ผู้วิจัยให้ความสนใจและมองว่าเป็นประโยชน์ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดได้

ในงานของปราณี วงษ์เทศ และคณะ เมื่อมีการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นที่เรียบร้อยแล้วได้มีนำไปใช้ประกอบการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นด้วย ส่วนงานของเสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ ที่นำไปใช้ประกอบการสร้างเสริมศักยภาพให้กับชุมชนท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงในงานของอนุสรณ์ อุณโณ และคณะ ซึ่งสนใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของท้องถิ่นที่เป็นไปตามบริบทแวดล้อม ข้อมูลดังกล่าวได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ชุมชนนำไปปรับใช้เพื่อการอนุรักษ์ได้ต่อไปในอนาคต อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ได้จากการทำวิจัยนั้นเป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่ปรากฏขึ้นมาเพื่อบ่งบอกถึงการมีอยู่ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น และสุดท้ายเป็นงานของพวงร้อย กล่อมเอียง และคณะ ซึ่งเป็นงานที่ทำในชุมชนย่านเก่าของกรุงเทพมหานคร ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่อยู่ในฝั่งธนบุรี เฉกเช่นเดียวกับชุมชนบ้านปูน งานศึกษาดังกล่าวนี้อาจแสดงให้เห็นถึงการนำข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และระหว่างชุมชนกับภายนอก โดยหยิบยกเอาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรและสมบัติสาธารณะเข้ามาเป็นทิศทางหลักของข้อมูลในงานวิจัย ทั้งนี้เป็นไปเพื่อสร้างจิตสำนึกของผู้คน คณะผู้วิจัยนำข้อมูลวิจัยไปมอบให้กับโรงเรียนในพื้นที่เพื่อให้อยู่ในหลักสูตรท้องถิ่น

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิธีการศึกษาจะเห็นได้ว่า งานศึกษาทุกงานเน้นการศึกษาข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม ประกอบกับการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ซึ่งการลงพื้นที่ภาคสนามนั้นได้มีการดึงเอา

คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนของการได้มาซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ด้วย โดยจะเห็นได้ว่ามีการใช้นักวิจัยที่เป็นคนในท้องถิ่น และมีการใช้อาสาสมัครนักวิจัยท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย เป็นจุดได้เปรียบอย่างหนึ่งของการได้มาซึ่งข้อมูลในเชิงลึก อีกทั้งยังมีการสัมภาษณ์ข้อมูลจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ งานวิจัยในลักษณะนี้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำร่วมของผู้คนในช่วงเวลาต่าง ๆ ถือเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้เองผู้อาวุโสในชุมชนจึงเป็นคนกลุ่มแรก ๆ ที่จะช่วยเป็นข้อมูลเริ่มต้นสำหรับการปะติดปะต่อเรื่องราว ควบคู่ไปกับการใช้ข้อมูลเอกสารจากแหล่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ ขณะเดียวกันในบางงานอย่างในกรณีของ เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ ก็ได้เปิดโอกาสให้กับคนในชุมชนได้เลือกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตัวตนของชุมชนที่ต้องการให้คนภายนอกได้รับทราบด้วยตนเอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นนี้ถือได้ว่าเป็นแนวทางที่มีประโยชน์ต่อการทำวิจัยพื้นฐานในพื้นที่ชุมชนบ้านปูนเป็นอย่างมาก ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน สาเหตุและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เมื่อมีการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงประเด็นที่มีความน่าสนใจที่สามารถนำข้อมูลจากการศึกษาไปใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต เดกเช่นเดียวกับที่ปรากฏในงานศึกษาตามที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ขณะเดียวกันงานในแต่ละชิ้นยังเป็นตัวอย่างที่ดีของการได้มาซึ่งข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลที่สามารถสะท้อนบริบทเฉพาะของชุมชนนั้น ๆ เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ได้มาจากผู้คนที่อยู่ภายใน

งานศึกษาเกี่ยวกับชุมชนแออัดในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนในประเทศไทยตั้งแต่ในช่วงตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา โดยส่วนใหญ่แล้วเน้นการศึกษาในพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลางของประเทศ อันเนื่องมาจากบริบทในเวลานั้น เป็นช่วงที่สหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศไทย เพื่อเป็นการต่อต้านการเข้ามาของอิทธิพลจากคอมมิวนิสต์ที่มีอิทธิพลอย่างมากในช่วงเวลานั้น ด้วยเหตุนี้เองการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนในพื้นที่ที่มีความแออัด โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในทางการเมือง (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, 2560) ขณะที่การศึกษาชุมชนที่อยู่ในเมืองอย่างกรุงเทพมหานคร ยังมีไม่มากนัก เมื่อเทียบกับงานศึกษาเกี่ยวกับชุมชนในพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลาง โดยเฉพาะในพื้นที่ตามที่ได้เกริ่นมาแล้วในข้างต้น ในช่วงเวลาเดียวกันนี้งานศึกษาในพื้นที่เมืองอย่างกรุงเทพมหานคร ที่เริ่มกลายเป็นที่สนใจ และมีการขยายประเด็นการศึกษาออกไปอย่างต่อเนื่องคือ ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับชุมชนแออัด ซึ่ง อคิน รพีพัฒน์ ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาชุมชนแออัดที่อยู่ในเมือง แม้ว่าก่อนหน้านี้อาจจะมีผู้ศึกษาชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครมาก่อนแล้ว งานของอคินเป็นงานศึกษาในระดับปริญญาเอกด้านมานุษยวิทยา เรื่อง “Bangkok Slum: Aspects of Social Organization” ที่ทำขึ้นในปี 2518 หลังจากนั้นได้มีการนำเอาข้อมูลการศึกษามาเรียบ

เรียงและจัดพิมพ์หลายครั้งด้วยกัน เห็นได้จาก “ชีวิตและจุดจบของสลัมกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง” ตีพิมพ์ในปี 2537 และ“มองสังคมผ่านชีวิตในชุมชน” ตีพิมพ์ในปี 2553 ข้อมูลจากการศึกษาของ อคิน เป็นข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนตรอกใต้ วัดญวนสะพานขาว (ข้อมูลจากสภาสังคมสงเคราะห์ในปี 2511 ได้แสดงให้เห็นว่าชุมชนแห่งนี้เป็ยสลัมที่เสื่อมโทรมที่สุด) ในช่วงระหว่างปี 2510 – 2512 ที่ชี้ให้เห็นถึงว่าการกลายสภาพเป็นชุมชนแออัดของพื้นที่แห่งนี้เป็ยผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยทั้งภายใน และภายนอกของพื้นที่ ในแง่ของปัจจัยภายในนั้นเป็ยผลมาจากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่ส่งผลต่อศักยภาพในการรองรับสิ่งปลูกสร้าง และจำนวนประชากร ส่วนปัจจัยภายนอกที่สำคัญคือ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในแต่ละบริบทในแต่ละช่วงเวลา ทั้งข้อมูลจากการศึกษาที่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้คนที่อยู่ในชุมชนผ่านการวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคม ที่ได้แสดงให้เห็นว่าบริบทของชุมชนในแต่ละช่วงนั้นส่งผลต่อความสัมพันธ์ของผู้คนอย่างไร เห็นได้จากปัญหาจากนโยบายการไล่ออกจากชุมชนแออัดในช่วงปี 2510 ได้ทำให้คนในชุมชนรู้จักและรู้สึกว่าคุณเองเป็ยสมาชิกของชุมชน แม้ว่าความสัมพันธ์ภายในชุมชนในช่วงก่อนหน้านั้นจะไม่แน่นแฟ้น

ในปี 2540 มีการวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผลงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนแออัด โดย เวชยันต์ เสงสุวนิช (2540) ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ งานวิจัยชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นว่าข้อมูลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัดที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลรายงานการศึกษาที่เผยแพร่ในห้องสมุด และหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ เฉพาะในพื้นที่กรุงเทพมหานครฯ ในช่วงระหว่างปี 2525 – 2538 ได้ข้อมูลทั้งสิ้น 88 โครงการ ประเภทของงานวิจัยที่มีจำนวนมากที่สุดคือ งานวิจัยเกี่ยวกับการปรับปรุงชุมชนแออัด ในลำดับรองลงมาเป็ยการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้คนในชุมชนแออัด ทั้งยังมีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบที่ตั้ง และการขยายตัวของชุมชนแออัดด้วย โดยระบุว่าในช่วงเวลานั้นงานศึกษาด้านรูปแบบที่ตั้ง และการขยายตัวของชุมชนเป็ยงานศึกษาที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เมื่อพิจารณาจากข้อมูลเกี่ยวกับงานศึกษาดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าทิศทางของงานศึกษานั้นมีความสัมพันธ์กับบริบทของการให้ความสนใจเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา โดยในปี 2503 กระทรวงมหาดไทยได้ตั้งกองการปรับปรุงสลัมขึ้น (อคิน รพีพัฒน์, บรรณานุกรม, 2542: น. 15,25) ประกอบกับการที่ราคาที่ดินในกรุงเทพมหานครฯ มีการปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศในช่วงทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา ดังกล่าวนีเป็ยผลทำให้นอกจากจะพยายามแก้ไขปัญหาในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ยังเกิดปัญหาการไล่ออกจากที่ดินด้วย อันเนื่องมาจากพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนกลายเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าในทางเศรษฐกิจ โดยในปี 2506 ได้เกิดการไล่ออกจากที่ดินเป็นครั้งแรก (อคิน รพีพัฒน์, บรรณานุกรม, 2542: น. 25-26) และถึงแม้ว่าจะมีความพยายามสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับชุมชนแออัด เห็นได้จากการบัญญัติศัพท์คำว่า ชุมชนแออัด ขึ้นใช้แทนคำว่า สลัม (แหล่งเสื่อมโทรม) อย่างไรก็ตามความหมายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ดังกล่าวก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม(อคิน รพีพัฒน์, บรรณานุกรม, 2542: น. 15)

สำหรับตัวอย่างของงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนแออัดที่มีความน่าสนใจในแง่ที่แสดงให้เห็นถึงการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าถึงข้อมูลพื้นฐานด้านประวัติความเป็นมาของพื้นที่นั้น ๆ เป็นจุดเริ่มต้นในการทำความเข้าใจ และต่อยอดไปสู่การศึกษาในประเด็นอื่น ๆ ต่อไป เห็นได้จากการศึกษาในโครงการวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการของชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนแออัดในเมือง (ระยะที่ 1) เป็นงานที่อคิน รพีพัฒน์ เป็นหัวหน้าโครงการ (2542) ซึ่งมีการศึกษาในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และพื้นที่เมืองหลักในภูมิภาคต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ออกไปสู่การต่อยอดการทำวิจัยในระยะที่ 2 และ 3 ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้นำเอาข้อมูลจากการพัฒนาโครงการวิจัยในระยะแรกไปใช้เพื่อการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการค้นหาแนวทางเพื่อให้เกิดองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งในระยะที่ 2 และมีการทดลองใช้แนวทางดังกล่าวในการส่งเสริมชุมชนในระยะที่ 3 สำหรับการศึกษาในพื้นที่กรุงเทพมหานคร นั้น ดำเนินการโดย นลินี ตันธุนิตย์ และคณะ (2542) ที่ได้มีการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้และชี้ให้เห็นถึงสถานะขององค์ความรู้ ในส่วนแรกได้มีการรวบรวมข้อมูลการศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสลัม (เป็นคำที่ผู้วิจัยใช้ในงาน) ข้อมูลในส่วนนี้ทำให้เห็นว่าสลัมในกรุงเทพมหานคร นั้น เกิดขึ้นมาได้อย่างไร โดยมีการเรียบเรียงข้อมูลทั้งจากข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และการสัมภาษณ์ แล้วนำมาปะติดปะต่อเป็นเรื่องราวที่ชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการ ทั้งยังสะท้อนถึงปัจจัย หรือเงื่อนไขบางประการที่ก่อให้เกิดความเป็นไปในลักษณะที่ว่านั้น ในขณะที่เดียวกันโครงการที่ทำในพื้นที่เมืองหลักอื่น ๆ ก็ได้ใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์ของในแต่ละพื้นที่เป็นจุดเริ่มต้นในการทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ด้วยเช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับงานวิจัยที่ทำขึ้นจะเห็นได้ว่า จากข้อมูลงานวิจัยของ เวชยันต์ เสงสุวนิช ได้แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบที่ตั้ง และการขยายตัวของชุมชนแออัด ความน่าสนใจของงานในลักษณะนี้คือ การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าถึงข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน สาเหตุและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบริบทของชุมชนในแต่ละช่วงเวลา อันส่งผลต่อรูปแบบและการขยายตัวของชุมชนในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ออกไปสู่การต่อยอดของงานวิจัยของเมธิ พยอมยงค์ (2533) เรื่อง ลักษณะการขยายตัวของชุมชนแออัดในเขตพระนคร ซึ่งได้เลือกพื้นที่ศึกษา 6 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนท่าวัง ชุมชนวัดเทพธิดาราม ชุมชนศิริอามาตย์ ชุมชนกรมวังพระสมมุติ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ และชุมชนป้อมมหากาฬ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาแบ่งช่วงเวลา โดยชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในแต่ละช่วง โดยนำเอาข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่ได้มาพิจารณาเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและการขยายตัวของชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับพื้นที่ชุมชนที่ศึกษา ที่ทำให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญประการหนึ่งซึ่งส่งผลต่อรูปแบบและการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนแออัดคือ การที่พื้นที่ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับแหล่งงานของผู้คนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่

สำหรับการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการไล่รื้อที่ดินในชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาที่หลายชุมชนกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงมาแล้วตั้งแต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา และจากข้อมูลรายงานผลการสำรวจชุมชนแออัดในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และบริเวณทล (ฉบับร่าง) ที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักโครงการบ้านมั่นคง ได้จัดทำขึ้นเผยแพร่ในปี 2551 จากการสำรวจข้อมูลในช่วงตั้งแต่เดือนธันวาคม 2550 – เดือนเมษายน 2551 เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัยของผู้คนที่อยู่ในชุมชนแออัดว่า มีส่วนสำคัญมาจากการเจ้าของที่ดินโดยส่วนใหญ่ กล่าวคือกว่าร้อยละ 50 เป็นที่ดินของเอกชน รองลงมาคือหน่วยงานภาครัฐ องค์กรศาสนา สำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และอื่น ๆ โดยชุมชนในกรุงเทพมหานคร มีความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย เป็นจำนวนถึง 225,440 ครัวเรือน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักโครงการบ้านมั่นคง, 2551: น.9, 18, 20) จากข้อมูลโดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของที่ดิน ประกอบกับเมื่อพิจารณาถึงบริบทของการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินในย่านต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานคร อันเนื่องมาจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เห็นได้จากการปรับตัวสูงขึ้นของที่ดินในย่านที่รถไฟฟ้าตัดผ่าน ประกอบกับนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่เมือง เห็นได้จากความต้องการในการสร้างพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่สวยงาม และเอื้อต่อประโยชน์ในด้านสุขภาวะของผู้คนในสังคมเมือง ในประเด็นนี้ก็ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันว่า คนในเมืองคือใคร ผู้คนในชุมชนแออัดถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองด้วยหรือไม่ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พิชญ์ พงศ์สวัสดิ์, 2560)

ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการไล่รื้อชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร งานชิ้นแรกเป็นงานของ ภูริทัต ไชยเศรษฐ์ (2547) เรื่อง ชุมชนป้อมมหากาฬ การสร้าง และต่อรองความหมายในพื้นที่สังคม และงานของ ณัฐพล แสงอรุณ (2555) เรื่อง สิทธิที่จะอยู่ในเมือง: ภาพสะท้อนจากการการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิการอาศัยของชุมชนบางบัว งานของภูริทัต ไชยเศรษฐ์ เป็นงานศึกษาที่เน้นศึกษาการสร้างและต่อรองความหมายที่เกิดขึ้นพื้นที่ชุมชนป้อมมหากาฬ โดยเน้นคู่ขัดแย้งระหว่างกรุงเทพมหานคร และชาวชุมชนที่ได้รับผลกระทบ อันเนื่องมาจากการเผชิญกับสถานการณ์ไล่รื้อชุมชน ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับแผนในโครงการอนุรักษ์และพัฒนารุงรัตนโกสินทร์แผนดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานด้วย ด้วยเหตุนี้เองการต่อรองของชาวชุมชนที่เกิดขึ้นจึงอยู่ในลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนได้เข้าร่วมโครงการของหน่วยงานภาครัฐ มีการปรับสภาพพื้นที่ทางกายภาพเพื่อให้เข้ากับบริบทของการพัฒนาเมือง โดยมีการจัดสร้างสวนหย่อมเพื่อสร้างภูมิทัศน์ที่แสดงถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับสวน ทั้งยังมีการสร้างพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นลานวัฒนธรรมด้วย ดังกล่าวนี่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการต่อรองผ่านการสร้างความหมายให้กับพื้นที่โดยชาวบ้านที่เกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่อง และสุดท้ายผู้ศึกษายังมีเป้าหมายในการนำผลจากการศึกษาไปใช้เป็นบทเรียนเพื่อการ

วางแผนที่เหมาะสมในการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ ในงานศึกษานี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดในเชิงวิพากษ์ในกลุ่มของมาร์กซิสต์แนวใหม่ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ของชนชั้นผ่านการพิจารณาเกี่ยวกับกระบวนการผลิตสร้างพื้นที่ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ¹ ในส่วนของ ฌ็อง-ปอล แซงออรุณ เป็นงานศึกษาที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับงานศึกษาของกูริทัต โดยได้ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการต่อรองของชาวชุมชนบางบัว อันเนื่องมาจากปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย รวมถึงการสร้างความเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจกับหน่วยงานภาครัฐซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน โดยอยู่ในลักษณะของการปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพ โดยได้เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง เพื่อใช้ภาพลักษณ์ใหม่ของชุมชนที่ไม่ใช่แหล่งเสื่อมโทรมเป็นประเด็นสำคัญในการเคลื่อนไหวเพื่อการต่อรองเชิงอำนาจ เพื่อให้ชาวชุมชนยังคงสามารถ ในงานศึกษานี้ผู้ศึกษาได้นำผลที่ได้จากการศึกษาไปวิเคราะห์ผ่านแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิที่จะอยู่ในเมือง และการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งช่วยให้สามารถทำความเข้าใจความเคลื่อนไหว บริบทต่าง ๆ ของชุมชน ปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนบางบัวได้ชัดเจนมากขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อพิจารณาจากบริบทของชุมชนแออัดทั้งสองแห่งแล้วจะเห็นได้ว่ามีทั้งประเด็นที่ลักษณะร่วมกัน และต่างกัน สำหรับในประเด็นที่มีลักษณะร่วมกันจะเห็นได้ว่าจุดเริ่มต้นของการไล่อ้อ หรือข่าวเกี่ยวกับการไล่อ้อนั้น ความไม่เข้ากันกับทิศทางของการพัฒนาเมือง ผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่ภาพลักษณ์ และปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนแออัดเป็นเหตุผลที่สามารถสร้างความชอบธรรมในการไล่อ้อได้ ประกอบกับการใช้ข้อกฎหมาย ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าการที่ชุมชนแออัดจากทั้งสองกรณีศึกษานี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ของทางราชการ หน่วยงานของรัฐก็ย่อมที่จะสามารถสร้างความชอบธรรมในการเอาที่ดินคืนได้ ถึงแม้ว่าชุมชนบางบัวจะยังไม่ได้ประสบกับสภาวะการณ์เช่นที่วุ้นแจกเช่นเดียวกับชุมชนป้อมมหากาฬ หากแต่ข่าวลือที่ออกมาเกี่ยวกับการไล่อ้อชุมชน ก็ได้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยในข้อนี้ได้ชัดเจนอยู่มากเช่นกัน ด้วยเหตุนี้เองผู้คนทั้งสองชุมชนจึงเลือกที่จะต่อรองในเชิงอำนาจด้วยการเลือกวิธีการที่มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน และนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวชุมชนแล้ว ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์ในกลุ่มของชาวชุมชนที่มีทั้งเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และขัดแย้ง ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดในขบวนการของการต่อสู้ ในส่วนของประเด็นที่มีความแตกต่างกันนั้น หากพิจารณาถึงบริบทของพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชน จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันอยู่มาก ชุมชนป้อมมหากาฬเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ และเศรษฐกิจในแง่ของการตั้งอยู่ในพื้นที่ใจกลางเมืองที่เอื้อประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่อยู่ในแผนพัฒนาเมืองของรัฐมาเป็นเวลานานแล้ว เห็นได้จากเริ่มมีการ

¹ แม้ว่าในปัจจุบัน (ปี 2561) ชุมชนป้อมมหากาฬถูกไล่อ้อไปเป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่การศึกษาดังกล่าวก็ยังคงเป็นงานที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการต่อรองเชิงอำนาจของชาวชุมชน ที่ถึงแม้ว่าจะไม่ประสบผลสำเร็จ หากแต่ก็ได้สร้างแรงกระเพื่อมให้กับสังคมไทย โดยเฉพาะในแง่ของการให้ความสนใจกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่มั่นคงทางด้านที่อยู่อาศัย อันเป็นผลมาจากการกำหนดทิศทางในการพัฒนาพื้นที่เมือง

ไลรื้อตั้งแต่ในช่วงปี 2535 มีปัญหาเรื่องรังมาอย่างยาวนาน ในขณะที่ชุมชนบางบัวเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณถนนเกษตรนวมินทร์ พื้นที่บริเวณนี้เป็นส่วนขยายของเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงหลัง ไม่ได้ตั้งอยู่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ใจกลางเมือง แม้ว่าในปัจจุบันบริเวณดังกล่าวจะเป็นพื้นที่ที่ไม่ไกลจากเส้นทางรถไฟฟ้ามหานคร ประกอบกับการขยายตัวของธุรกิจด้านที่พักอาศัย หากแต่ในประเด็นเกี่ยวกับการไลรื้อในพื้นที่ชุมชนบางบัวแห่งนี้ก็เป็นเพียงแนวโน้ม ชาวลื้อ ที่ชุมชนสามารถตั้งรับได้ ความแตกต่างของบริบทพื้นที่เป็นสิ่งที่ส่งผลสำคัญต่อผลลัพธ์ของการต่อรองเชิงอำนาจอย่างเห็นได้ชัด

กล่าวโดยสรุป งานศึกษาทั้งสองงานที่กล่าวมาแล้วในช่วงต้นนี้เป็นงานศึกษาที่นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ของชุมชน โดยเฉพาะข้อมูลประวัติความเป็นมาที่เกิดจากการปะติดปะต่อเรื่องราวเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบริบทของชุมชนในแต่ละช่วงเวลานำไปสู่การทำความเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นตามบริบทเฉพาะของชุมชน ทำให้สามารถสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชาวชุมชนกับภายนอก และความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในแต่ละช่วงเวลา ดังกล่าวนี้อาจช่วยชี้ให้เห็นว่าการศึกษา รวบรวมเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในประเด็นต่าง ๆ อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และกำลังเกิดขึ้น จะช่วยสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนที่ศึกษานี้มีความน่าสนใจ ในประเด็นไหนบ้าง มีปัญหาอะไรบ้างที่มาจากบริบทเฉพาะของพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนนั้น ๆ

